

Uredništvo i uprava
ZAGREB, MASARYKOVA 28a
Telefon 67-80
Uredništvo i uprava
za Slovenijo in slovenski del
Julijanske Krajine
LJUBLJANA, Erjavčeva 4a

ISTRA

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

Sudbonosni dani Evrope

Govor dra E. Beneša — Hitlerov govor u Nürnbergu — Stanovište Italije

Dr. E. Beneš

U subotu 10. o. mj. u 6.30 sati održao je predsjednik Beneš svoj najavljeni govor. Beneš je govorio najprije na češkom i slovačkom jeziku, a u 7 sati prenašan je isti govor na njemačkom jeziku preko svih čehoslovačkih radiostanica. U svemu su prenašale govor radiostanice iz 14 država.

GOVOR dra E. BENESHA

»Budimo spremni na sve žrtve«

U svom govoru predsjednik čehoslovačke republike obratio se svim gradjanima, taborima, narodnostima i državama u trenutku međunarodnih poteškoća najvećih od svjetskog rata.

U svom govoru on je naglasio, da se republika punih 20 godina razvijala u miru i da je rješavala svoje probleme bez kriza mirnim sredstvima. Isto tako ona je nastojala rješiti svoj najteži problem: Narodnosni problem. Razvoj evropskih dogadjaja je danas sili, da u tom rješavanju podje bržim tempom, u kojem će ipak i dalje držati duha iskrene demokracije i truditi da postigne takav stepen političke pravde, kakav je uopće u praksi provediv. Beneš je naglasio da plan, koji su spremili ustavni faktori države treba vrijediti za sve gradjane republike i da će poslije pregovora sa Sudetsko-njemačkom strankom biti raspravljen i s zastupnicima ostalih narodnosti. Taj plan objavljen u obliku sporazuma o principima novog uređenja sadržava s jedne strane materijal, koji je već poznat iz narodno-snih statuta i s druge strane neke njegove nove ideje. Temeljna idea plana jest: Dati državi ono što je pripada, a narodnostima što pripada narodu.

Pri tome svuda će biti zagarantirana sloboda uverenja i pravedni uvjeti za politički kulturni i ekonomski život svih pojedincova prema cijelini, manjina prema vecini, svih bez razlike narodnosti. Novi plan teži za ostvarenjem istinske ravnopravnosti kao što to proizlazi iz ustava i demokratskih ideja i institucija Čehoslovačke.

Njegovim ostvarenjem svaka narodnost dobiva poziciju, koja joj pripada prema njenom brojnom stanju. U tom okviru bit će isto tako riješeno i slovačko pitanje.

Predsjednik zatim spominje, da se u bezbrojnim pismima, koje on dobiva postavlja pitanje, da li je zgodno, da se tako dalekosežne reforme ostvaruju u vrijeme raspaljenih političkih strasti i uzajamnog nepovjerenja. Na to je on odgovorio kako čvrsto vjeruje, da će predložene mјere biti korisne za državu i njen daljnji razvitak i da jedinstvo i sigurnost integriteta države neće biti tangirana demokratska struktura i politika države.

Čehoslovačka prisiljena da kao prva država u rješavanju svojih narodnosti pitanja ide tako daleko, jer u njoj žive narodnosti s visokom nacionalnom sjećšću, koje su kulturno i politički vrlo napredne.

Ostale države će se morati povesti za njom.

Svojom odlukom čehoslovačka svinjeno pridonoši održanju općeg mira. Ona želi da pridoneće izravnjanju ev-

ropskih razmirica i stvaranju dobre saradnje sa susjedima, osobito razumije se s Njemačkom.

Predsjednik republike preporučuje to rješenje svemu gradjanstvu i naglašava da se raduje obnavljanju povjerenja u suradnju između ova najveća naroda republike, i

da svaki gradjanin izražavači se za to rješenje radi za sebe, za mir svoje obitelji, svoje općine, svoje zemlje, cijele Evrope i cijelog svijeta.

Upozorjući na posljednje odredbe novog plana, koji ističu potrebu nove atmosfere i suradnje između narodnosti republike, kao i potrebu smirenja dosadašnje borbe, predsjednik republike se obraća na Čehoslovake, na sve Nijemce, i na sve gradjane države apelom:

Nikada do sada nije bila odgovornost svakog pojedinca veća nego sada. Budite mirni, hladnokrvni, radite mirno svoj posao. Pokažite svijetu, da niko od vas neće preuzeti na sebe odgovornost za povećanje današnjeg evropske napetosti. Isto tako i stampa svih pravaca i narodnosti mora pokazati ovaj duh.

Predsjednik republike naglašuje da je ponos čehoslovačke demokracije bio taj, da je do sada uvijek bila disciplinirana demokracija, i da je u Čehoslovačkoj mir održan u prvom redu samo disciplinom građana.

Očekuje i danas povratak miru i predku, slobodi i lojalnom mirovnom i disciplinskom natjecanju oružjem duha i argumentima. Kad se upravo užajamne odnose narodnosti ne bi htjelo urediti, moralna bi se ulagati moćna sredstva državne moći, a time bi se bacilo nepoželjnu sjenu na sav zajednički život u republici. Radi toga vjeruje, da neće biti potrebna druga, nego moralna snaga, dobra volja i uzajamno po-

vjerenje. »Ja vjerujem — rekao je on — u istinsku težnju njemačkog naroda za saradnjom i mirom. Isto tako kao i Česi, Slovaci i svi ostali.«

Predsjednik dalje veli kako dobiva vijesti, da

svi ljudi dobre volje među sugrađanima njemačke narodnosti teže za normalnim prilikama i s mirom, Česi i Slovaci, Madjari, Poljaci i Rusini žele to isto.

Radi toga vjeruje, da će se na temelju pripremljenih prijedloga današnja vladina većina sporazumjeti sa svima narodnostima i da će osigurati daljni uspješan razvitak republike.

Za Čehoslovake vrijedi specijalni imperativ, da ograniče sve svoje stranske borbe, da se ujedine i da se ne dotiču ideje čehoslovačkog jedinstva. Ako bi državi ipak nešto prijetilo, što nije u moguću gradjana ove mire zemlje, neka ne bude medju njenim gradjanima ni jednog jedinog čovjeka, koji ne bi htio da pravedno, iskreno i odano pomogne, da se ta opasnost ukloni svim sredstvima i svim žrtvama. Govorim li danas tako narodu te države završio je dr. Beneš, nije to bojazan za budućnost.

Ja se nikada u životu nisam bojao. Bio sam uvijek optimist i moj optimizam je danas jači nego ikada prije. Nepokolebivo vjerujem u našu državu, vjerujem da je zdrava, vjerujem u njenu snagu, vjerujem u njenu otpornost, njenu sjajnu budućnost i neslavljivi duh, odanost čitavog njenog naroda i znam, da će naša država izići pobijedosna iz sadašnjih poteškoća.

Svi dakle čvrsto vjerujemo da ćemo današnja vremena prebroditi. Sačuvajmo mir, vjerujmo sebi, našoj državi i njenom uspješnom razvitu. Budimo spremni na sve žrtve. Ja vam zahvaljujem i pozdravljam vas.«

Gvor je završen sviranjem čehoslovačke himne.

GOVOR ADOLFA HITLERA

»Tražim pravo samoodredjenja za Sudetske Nijemce«

U Nürnbergu je Hitler održao 12. o. činjenicu nikakove laži ne mogu ukloniti iz svijeta. Ova činjenica postoji. Sudetski Nijemci ugnjetavani su na najstrašniji način. Tri i pol milijuna naših sunarodnjaka ne mogu pjevati svoje pjesme, ako se one ne svidaju česima. Zbog toga im se razbijaju glave. Oni ne mogu nositi čarape, koje se ne svidaju česima i ne mogu da se pozdravljaju pozdravom, koji se česima ne svidja, makar se oni samo medusobno pozdravljaju. (Burni uvici negodovanja). Kad se ljudi razdražuju protiv njih, oni to prikazuju demokratskom svijetu tako, da se radi samo o tri i pol milijuna Nijemaca.

Ali ja kao predstavnik Nijemaca mogu samo reći, da je tu riječ o općim njemačkim interesima i da ako ova izmučena stvorenja ne dobiju svoje pravo i ako ne dobiju pomoć, onda će tu pomoći dobiti od nas.

(Burno odobravanje i poklici »Sieg-Heil.«)

Stanje koje čini te ljudi bespravnim mora se dokrajčiti. Ja sam već u svom govoru 22 veljače o. g. u Reichstagu kazao svoju riječ o tome. Rekao sam onda, da je bila katastrofalna pogreška država, koje su stvorile abnormalnu čehoslovačku državu. Zadatak da se više milijuna naroda druge rase ugnjetava i progoni može se samo provoditi dok to drugi narodi hoće trpjeti. Tko može vjerovati da takav režim može vječno da traje. To bi značilo ogromnu zablude. U istom govoru od 22 veljače izjavio sam, da Reich više neće trpjeti ugnjetavanje ovih tri i pol milijuna Nijemaca i da upozoravamo strane države da to nisu puste fraze. (Burno odobravanje).

Poslije toga Hitler ističe da je novi Reich doprinesao najveće žrtve evropskom miru i da se Njemačka odriče za mir Elzasa i Lotaringije, ne radi slabosti već da očuva mir i međunarodnu saradnju. Osim toga spominje poljsko-njemački pakt kao i to da se Njemačka odreklja revanša ali da je to bilo tumačeno kao slabost, pa nastavlja, kako će danas ispraviti to mišljenje, jer da naacionalsocijalistička Njemačka nije Njemačka Bethmann-Hollwega ili Stresemanna. Zatim nastavlja:

»Ovi Nijemci su također stvoreni Svemoguća. Svetogućih ih nije stvorio zato da budu pomoćni versailleske konstrukcije predani na milost i nemilost stranoj neprijateljskoj sili. Bog nije stvorio sedam milijuna Čeha zbog toga da budu tutori, nadziru i muče ono tri i pol milijuna Nijemaca.

Stanje u ovoj državi opće je poznato svima. Politička prava tri i pol milijuna Nijemaca, naročito pravo samoodredjenja potpuno im je oduzeto.

Privredno se te ljudi uništava po smislenom planu i tako su osuđeni da budu prepušteni polaganju smrti. Ovu

Duhovna veza između pojedinih dijelova naroda je najjača veza. Naš list je duhovna veza između nas u emigraciji i naših u Julijskoj Krajini. Sačuvamo i proširimo ovaj naš list da sačuvamo i proširimo tu vezu. Najmanje što možemo učiniti je to, da uredno plaćamo svoju pretplatu.

»Kad dajem takove izjave to činim naročito zato, jer je tokom prošle godine došlo do stvari koje ne možemo dulje trpjeti. Poznato je da je čehoslovačka tokom ove godine, poslije toliko prošlih godina beskonačnog otezanja, pristupila tome da zatraži mišljenje naroda i da izadje na općinske izbore. — Odgovorni faktori čehoslovačke znali su dobro, kako je stanje u narodu i kakovje odgovor dati.

Zato su upotrebili naročite mjeru da prisile narod da odgovori onako kako to čehoslovačka vlada želi i da izborni rezultat bude prema njenim intencijama. Čehoslovačka vlada primila je u tom slučaju jednu prema njenom mišljenju djetotovnu mjeru brutalnog zastršivanja naroda.«

Spominje kako je čehoslovačka mobilizirala tada dva godišta i da je čehoslovačka i dr. Beneš razglasila da Njemačka mobilizira. Zatim nastavlja:

»Mogu naknadno reći, da u to vrijeme ne jedan njemački vojnik nije se nalazio na našoj granici, nego je stanje bilo potpuno normalno i da ni jedna jedinica nije bila mobilizirana, ni jedna četa marširala prema granici. U to vrijeme efektivi njemačke vojske nisu prešli normalno mirno stanje. Mi nismo išli za tim da vršimo bilo kakav pritisak na čehoslovačku. Pa ipak tada se razbuktala ova strašna kampanja koja se širila cijelom Evropom, služeći jednom cilju, da moralno pomogne jednu vladu, koja je upotrebila vlastitu vojsku da terorizira vlastite gradjane, da im uzme njihova prava i da ih moralno uništi. Očigledno je nekome trebalo opravdanje, da baci ljagu sumnje na jednu veliku državu i da uzbudi cijelu Evropu, pa ako treba da je baci u krvavi rat. Njemačka nije nikada sumnjava u to, da će rezultat općinskih izbora u sudetskim krajevima potvrditi težnju Nijemaca.

Njemačka nije ništa učinila, da na njih utiče, pa ipak je povedena ogorčena kampanja samo zato što je Njemačka užela u zaštitu sudetske Nijemce i što nije htjela da ustukne u korist interesa drugih država.

Vi morate razumjeti drugovi, da ovo naša velika Njemačka ne može dulje trpjeti, ove odvratne napadaje na sudetske Nijemce.

Ja sam zbog toga iz opreza naglasio potrebu konzervencija, koje proizlaze iz sadašnjeg stanja. Ja sam navikao boriti se protiv svakoga napadaju i svaki udarac vratiti udarcem. Ja znam sasvim točno da će čehoslovačka i dalje održati svoje gornje držanje. Već je stari Reich pokazao da umije ići do skrajnih granica strpljivosti. Ja sam zato 28. V odredio ove mјere:

1. Naredio sam da se pojačaju naši vojnički efekti i ta moja naredba odmah je izvršena.

2. Ja sam naredio da se odmah užurano izrade naše utvrde na granici i mogu vas uvjeriti da je moja naredba u cijelosti izvršena. (Burno odobravanje).

Ja sam odmah generalnom inspektoru za utvrde dao novi zadatak i on je u okviru unaprijed odredjenog programa dobrom dijelom već izvršen kao najveće djelo njemačkog tehničkog genija.«

Spominje broj ljudi koji rade na tim utvrdoma i broj tona utrošenog građevnog materijala, pa veli:

»Ovaj silni napor učinjen je s naše strane samo zato da se očuva mir. No ja ne ću dalje trpjeti progone naših njemačkih sunarodnjaka bez kraja i konca. G. Beneš vodi svoju naročitu taktiku. On taktizira i pregovara, iznosi pitanja procedure, koja moraju da se prije toga rješavaju i služi se svim sredstvima smirivanja. Tako dalje ne ide.

Ovdje se sada više ne radi o tome da se drže govor. Radi se o pravima čovjeka i gradjana, o pravima koja su nepovrediva. Nijemci trebaju pravo samoodredjenja i to nisu prava koja im smije tko oduzeti. Beneš ne može dati nikakve koncesije ni ustupke sudetskim Nijemicima, oni imaju prava da traže sve i puna prava kao i drugi narodi. Oni moraju to tražiti i raditi na tom svim sredstvima ako treba i siroma. Mi mislimo da učinimo uslužnu stvari mira ako ne damo, da se u tom pitanju ostave bilo kakve sumnje.

(Svrsetak na 2 strani)

MALE VIJESTI

— Sva čehoslovačka štampa sa najvećom indignacijom odbija napadaju Hitlera na ličnost samog predsjednika republike dra Beneša.

Čehoslovačka vlada je zabranila izvoz kože, pamuka, jute, predmeta od željeza i čelika, sve predmete potrebnih za narodnu obranu.

— Francuski promatrači sa njemačko-francuske granice javljaju o novoj koncentraciji njemačkih četa na njemačkoj strani Rajsne.

— Francuski službeni list objavio je velik broj poziva pričuvnih časnika i specijalista za službu u vojski.

— Američki krstaš »Nashville« stigao je u Portland, a krstaš »Honolulu« stiće će u istu luku 20. o. m.

— U Kremiju se svake večeri održavaju siednice ratnog vijeća pod predsjedanjem Staljina. Siednice traju do kasno u noć. Pod jutro se izvršavaju novi nalozi prema zaključcima vojničkog vijećanja. Za Staljinu se tvrdi da već par dana nije izlazio iz sobe, jer je prenatrpan poslom i konferencijama.

— Vojni odsjek švicarske savezne vlade javlja, da je izdata naredba, po kojoj imaju biti napunjene sve mine za slučaj potrebe na svim granicama Švicarske, a u svrhu prekida cijelog prometa na željeznicama i cestama.

— Ponovna konferencija rumunjskog ministra vanjskih poslova Commena i sovjetskog komesara Litvinova u Ženevi započena je u krugovima delegata Lige naroda, jer se drži, da je Litvinov tražio prolaz ruskih četa preko Rumunjske u Čehoslovačku.

— 50.000 Čeha i njemačkih demokrata održalo je velike manifestacije u Moravskoj Ostravi odobravajući dosadašnju politiku čehoslovačke vlade.

— Čehoslovačka vlada zabranila je za tri mjeseca sve zborove i demonstracije. Sličnu naredbu je izdala i francuska vlada.

— U Ptuju je u vezi s proslavom 30-godišnjice žalosnih ptijskih dogodjaja održana 49. godišnja skupština Cirilo-Metodove Družbe, koja se je prometnula u snažnu narodnu manifestaciju za našu sjevernu granicu.

— Lord Runciman u svojstvu službenog predstavnika Vel. Britanije imao bi sada da predloži peti plan za čehoslovački problem, koji predviđa potpuno samostalno područje Nijemaca u ČSR i garancije sigurnosti Čehoslovačke.

— «Evening Standard» javlja, da se u noti, koju je predao čehoslovački poslanik u Londonu Masaryk u Foreign Officeu obrazlažu konačni ustupci koje namjerava pravačka vlada učiniti sudetskim Nijemcima i drugim manjinama i ističe, da bi se plebiscit kosio s integritetom ČSR i da, nije moguće povući granice zona u kojima bi se morao izvesti plebiscit, jer da Česi i Nijemci žive pomiješano.

— U slučaju rata Sjedinjene Države, prema mišljenju pretsjednika Roosevelt, imaju izvršiti svoju misiju demokracije. Najprije će izmijeniti zakon o neutralnosti.

— Politika Poljske mora se u slučaju rata prilagoditi politici Vel. Britanije prema mišljenju pretsjednika Moscickog i maršala Ridz-Smigly-a, kojima se pridružio i ministar vanjskih poslova Beck. Poljski senat i parlament su raspušteni.

— 300 sovjetskih aviona za Čehoslovačku preletjelo je preko rumunjskog teritorija prema pisanju rimske »Tribune«. Avioni su nosili čehoslovačke oznake, a piloti su bili Čehoslovaci.

— Francuska atlantska mornarica stoji u luci Brest pod punom parom, spremna da otplovi u Sredozemno more na manevre, jer će zaštitu francuske atlantske obale preuzeti engleska flota.

— Rimski štampani demantuje da Italija pojačava trupe na svojoj granici prema Francuskoj, koja je na nekim važnijim mjestima zatvorena za turistički promet.

— Velike kise u sjevernoj Italiji napravile su ogromnu štetu. Rijeka Geronda odnijela je željeznički most dug 33 m.

— U Londonu su iz Moskve primljene vijesti, da se koncentracija ruske vojske vrši u prema planu. Računa se da je do sada u određene zone na zapadnim granicama koncentrirano oko dva milijuna ljudi, a još jedan milijun se nalazi na putu ili je koncentriran na raznim mjestima unutarne Rusije, gdje čeka da na njih dodje red za pjevoz.

— Benito Mussolini krenuo je automobilom u Rocca delle Caminate, gdje ostaje do konca tijedna, a onda kreće ravno u Trst, kamo dolazi u nedjelju prije podne.

Slaba letina

Il. Bistrica, septembra 1938 — (Agis). Letošnje čudne vremenske prilike, ki so skozi vse leto nagajale našemu kmetu, so većinoma vzrok slabemu letošnjemu pridelku. Po nekod tvori izjemo le pšenica, katere so skoro povsod veliko već pridelali kot lani, pa tudi nekatera druga žita se niso slabo obnesele. Vendar so zadnje vremenske neprilike, to je većen dež, marsikom skoro uničile žito. Kajti kmetje so utegnili le požeti žito, ne pa spraviti ali vsaj ne suhega. Zato je nevarnost, da bo žito strohnelo ali po skilko. — Krompirja bo letos zelo malo. Spomladi ga je najprej uničil hud mraz, potem ga je zatrla suša, sedaj spet dež nagaja. Marsikje je opaziti, poleg posušene in ovene krompirjevke na njivi, sveže krompirjevo cvjetje. — Ravno tako ne bo skoro nič fižola, ki ga je spomladi uničila suša, sedaj pa večno deževje. — Tudi letina sena je letos zelo slaba, pridelka bo komaj za polovico od srednje dobre letine. Otača je sicer lepo obetala, toda kakor kaže, jo ne bo mogoče pokositi, še manj pa spraviti u senike. Zadnja leta so kmetje začeli opuščati mlatenja žita doma in na roke. Veličino žita so omilili na mlatilnih strojih. Letos pa so se tegi skrbno izognili.

KRUH V VASEH

Trnovo, septembra 1938 — (Agis) O kruhu se menda ni toliko govorilo in pisalo niti v svetovni vojni kot se zadnje čase pri nas. Sicer se je enotna vrsta kruha, odkar je bila letošnja žetev, precej zboljšala tako, da ga oni, ki niso bili nikoli vajeni črnemu kruhu, prav radi jedo. Tudi tako imenovana enotna moka je mnogo boljša kot je bila v začetku. Vendar ne glede na to, kaj je dovoljeno in kaj ni, kakšna sme biti moka in kakšen kruh, po naših vaseh niso letošnje leto poznali ne krušne moke ne kruha. Za zajtrk je imela večinoma kmečkih družin koruzni močnik ali pa kašo, včasih polento, neredko pa tudi krompir. Lanska letina žita je bila pičla; kar so, pridelali doma, so porabili že čez poletje in v jeseni tako, da za zimo in do nove žete ni ostalo več ničesar. Žito, ki se ga prav za prav za privatno rabi niti ne more dobiti in pa moka sta tako draga, razmere po naših vaseh obupne tako, da večina družin ni skoro celo leto imelo kruha.

Regulacija Reke

Zabiče, septembra 1938. (Agis). — Že dolgo časa so napovedovali, da bodo regulirali reko Reko. Zadnje čase je opaziti tudi razne funkcionarje, ki merijo teren in rečno strugo in tako sedaj upamo, da bodo res pričeli z delom na regulaciji struge. Sama struga je baje predviđena na 40 m širine, druge podrobnosti pa še niso znane.

IZLET V LJUBLJANO

Ljubljana, septembra 1938 — (Agis). Na jesenski ljubljanski velesejem je pripeljalo večje število avtobusov naše rojake iz raznih krajev Julijske Krajine. Samo iz Gorice je naenkrat odpeljalo 5 autobusov, trije z Goricanami in Vipavci, dva z Idrijčani in okoličanicami. S Kanala in Tolminu so prišli z vlakom. Izletniški avtobusi pa so prišli tudi iz reške pokrajine in s Tržaškega. Poleg tega je obiskalo Ljubljano v dnevnih volejsejma vse polno rojakov z rednim potniškim listi, ki so izkoristili nedeljske turistične karte. Škoda, da naši rojaki niso bili obvezeni, da je naša država dovolila za to priliko brezplačen vizum, italijanska željeznička uprava pa znaten popust.

Trst pred Mussolinijevim prihodom

Trst, septembra 1938 — (Agis). V Trstu je u zadnjem času prispealo veliko število tujcev, to je Italijanov iz notranjih pokrajin, bržkone na sprejem Mussolinija, kar je dalo Trstu precej življnosti. Med drugim je prispealo tudi okrog 1.000 italijanskih žen.

JUGOSLOVENSKA ODLIKOVANJA NA RIJECI

Sušak, sept. 1938 — U ime Nj. Vel. Kralja ukazom Kraljevskim namjesnika na predlog predsjednika vlade i ministra inostranih poslova, odlikovanji su 6. o. m. na Kraljev rodjendan ovi istaknuti talijanski državni i fašistički funkcioneri na Rijeci, kao zasluzni za rad na unapredjenu dobrih i prijateljinskih susjednih odnosa između naše države, i to

Bivši riječki prefekt g. Turbacco ordenom Sv. Save I stepena; viceprefekt g. Bevilacqua ordenom Sv. Save II stepena;

fašistički federalni sekretar g. De Maini ordenom Jugoslovenske krunе III stepena;

načelnik Rijeke g. Colussi ordenom Jugoslovenske krunе II stepena;

bivši šef riječke kvesture g. Amati ordenom Jugoslovenske krunе III stepena;

šef pogranične policije g. dr. Maccato, g. dr. Callipari i g. Poli ordenom Sv. Save IV stepena.

ODLOMCI IZ NAŠE POVIJESTI

PRVE ŠTAMPARIJE U TRSTU

Prikazujući u 6, 7 i 8 broju »Hrvatske Prosvjete« god. 1937 pod naslovom »Bibliografske bilješke o hrvatskim knjigama od Istre« desetak rijetkih knjižica, od svršetka XVIII i početka XIX stoljeća, nijesam se pozabavio činjenicom koja me sada ovdje zanima, naime time da su sve one naše književne rijetkosti iz Istre štampane u stranim štamparijama Trsta, Graca i Beča, i to u Beču kod Kurzbecka i C. kr. naklade školskih knjiga, u Gracu kod Leykama i Widmanstada, a u Trstu kod Gašpara Weissa i Ivana Marenigha. Polovicu onih knjiga potječe iz ovih tršćanskih produzeća u kojima su po svojim prilici izradjene još i druge hrvatske knjige, samo nam nijesu sačuvane i poznate. Možda će se i do ovih doći lakše, ako se ovdje istakne život i rad onih štampari u vezi sveukupne tršćanske tipografije starijega doba, nime od prvih početaka do po prilici godine 1848. Neka dakle ovaj prikaz bude i prilog poznавanja tršćanskoga štamparstva uopće i poticaj za traženje još neotkrivenih hrvatskih knjiga tršćanske provenijencije na pose.

Štamparstvo je niklo najprije i provalo najbujnije u glavnim gradovima humanističkoga pokreta, a Trst je dugo živio vrolo skromnim životom i u materijalnom i u duhovnom pogledu. Rinascento Italije nema gotovo ni odraza u ovome gradu, a sjaj i veličina Mletaka pritisnuje njegovu ulogu u pozadinu sve do početka XVIII stoljeća kad su njegovi habsburški gospodari končno uvidjeli da Austrija osnutkom slobodne luke u Trstu (1719) dobiva proraz na Jadransko more i u široki svijet. Prije toga vremena imade u Trstu vrlo malo duhovnoga života. Jedino su spomena vrijedna tri tršćanske biskupa, rodjeni Trščani. Evo ih. Inkubule pjesnika Rafaela Zovenzonija štampane su u Trentu i Mlecima, gdje je i sam živio nekoliko godina kod štampara Ivana iz Kölna i Vindelina iz Spayera, kao rektor njihovih ukusnih izdanja rimskih klasika. U XVI stoljeću je pjesnik Ivan Andrija Rapicio pjevao dodeuze u Trstu, ali su njegove pjesme tiskane od česti u Mlecima i od česti (na pr. »Hristia«) u Beču, a u Beču je i Petar Bonomo dao u štampu svoje malenkosti. I to je sve, a kultura dolazi u Trst tek s Isusovcima koji su ovdje početkom XVII stoljeća (1619) otvorili gimnaziju i pridigli volju za knjigu i nauku.

Prvi je tiskar, po imenu Turrini, došao u Trst iz susjednoga Kopra u mlačkoj Istri gdje mu nije posao uspijeva, a u Trstu je računao na potporu

gradskoga vijeća kojemu je god. 1625 izdalo Statuta Inclytæ Civitatis Tergeti vrlo lijepim sloganom na 364 strane slaboga papira. No i ovdje je bilo malo posla, jer Trst još nije obilovalao ni pismima ni čitateljima. Stoga je Antun Turrini ponajviše izradjivao formulare poslovnih tiskanica i prodavao školske knjige, a bavio se i mišlju da se preseli u Ljubljano gdje se nadao boljem uspjehu. God 1644 smrt ga je riješila sviju brigu, i poslije njega nema štampari u Trstu mjesto još puno stotinu godina. Uzalud je vrijedni karmelitanac fra Ireneo della Croce prepuručivao gradskome vijeću da se pobrine za štampariju u kojoj bi on štampao svoju Historiju Trsta (izdao ju je Jeronim Albrizzi u Mlecima god. 1698). Građani imao smisla za to ni kasnije, jer znademo da je god. 1727 povjerio Fondariniju u Udinama štampanje drugoga izdanja gradskoga statuta.

Štamparstvo je u Trstu uhvatilo koriđen tek u polovici XVIII stoljeća na stojanju grofa Nikole Hamiltona, presjednika Trgovačke intendantije, koji je trebao svakojakih tiskanica i tiskovina za unapredjene poslovanja u novome emporiju. God. 1755 izradjivao mu ih je Nijemac Josip Zentz, a naredne je godine ovdje osnovana filijalna štamparija poznatoga bečkoga tipografa Ivana Trattnera koji je već god. 1757 ilijepim izdanjem Statuta grada Senja u latinskom jeziku (s talijanskim prijevodom) pokazao što znade i može. Trattner je iz Beča upravlja svojim razgranjениm poslom štampanja i prodavanja knjiga po svoj Austriji (pa i u Zagrebu), a faktor mu u Trstu bijaše Franjo Matija Vinković (»Winckowitz«) koji se kasnije (od 1762 do 1768) ističe i sam kao vlasnik i poduzetnik. Vinkovićev rad ne bijaše osobit kako pokazuje knjižnica koja sadrži izvještaj o umorstvu njemačkoga učenjaka Ivana Winckelmannu u Trstu god. 1768 i sudbenu osudu njegova ubojice Arcangella. Zentz je štampao samo na njemačkom i talijanskem jeziku, a Trattner-Vinković takodjer na latinskom, pa nešto i na hrvatskom, kako potvrđuje Ivan Kukuljević u »Bibliografiji hrvatskoj« (Zagreb 1869).

Naredbeno providjenje Marije Terezije, udovne rimske Cesarice, kraljice Ugarske i t. d. i t. d. (kako se ima od turskoga korduna svaki put kad razbojnici u hrvatsku zemlju uležu, svim obinim u zemlji to dati na znanje, da se svaki za vreme opomenut, bude mogao čuvati). Dano u Trstu, dne 25. Maja 1770. in fol. str. 31 u tri jezicih uzpođeda, njemački, talijanski i hrvatski. (Nastaviti će se)

Nikola Žic

tic se je obšlo s temi besedami: studija imacijelo naučnu vrijednost i veliki interes za nas. Res je tudi, kar nista izvolili napisati in kar bi edno s pada lo v emigranti list, da je na koncu studije za mene s ponosom in točno napisan rojstni kraj v našem jeziku — Skrilje pri Ajdovščini — pa ako sem imel radi tega v začetku potežkoće. In se to mi je bilo prepričeno, da sem dal v oklepaj trpkom pripombo: Moj rojstni kraj je prišel 12. XI. 1920. po pogodbi v Rapallu pod Italijo.

Ako je imel ponatpis iz »Obzora« svoj poseben namen upam, da sem s tem svoje stališče pojasnil, za nadaljnje zakonite korce proti »Obzoru« pa si se pridržujem pravice.

Na vsak način mislim, da me jugoslovenstva in slovanstva zagrebški, hrvatski »Obzor« in z njim se kdo drugi ne bo učil

Z odličnim spoštovanjem
Dr. M. M. molj. Zdenko

Ljubljana, 12 IX. 1938.

STROGE ODREDBE

Reka, septembra 1938 — (Agis). Za skupne izlete z autobusom ali pa tudi u železnicu so oblasti izdale stroge ukrepe. Predvsem mora se naznamenit učeležnici izleta romati v Rim, kjer šele dokončno ugotove, kdo sme in kdo se ne sme udeležiti izleta. Trde, da so te povsem nove odločbe v zvezi z zanimi ukrepi proti Židom.

Ljubljana. — Za zadnje d

VIJESTI IZ ORGANIZACIJA

Delovanje društva »Jadran« v teku tega leta

Maribor, sept. 1938. — Naše najstarejše emigrantsko društvo »Jadran«, katero uspešno deluje že dvajset let, na polju naše propagande in udejstvovanja na vseh področjih delovanja je razvilo v teku zadnjega časa izredno veliko delo. Naloga noge odbora je bila, da razširi članski krog na vse one emigrante, ki niso še člani društva. S smotreno in agilno propagando se je število članstva tekom tega leta zvišalo nad 100 novih članov. Poleg tega je društvo pridobilo v svoji pevski zboru mnogo sveznih mladih pevskih moči, ki bodo stebri bodočega delovanja v pevskem zboru. Takoj po obč. zboru marca t. l. je ponovno prevzel zbor, katerega je prej nekaj časa vodil g. ravnatelj Hladek Bohinjski g. prof. U. Vrabc. Zbor je priredil v proslavo 20 letnice obstoja države skupno z »Glasbeno Matico« in pevskim društvom »Maribor« velik koncert, pri katerem se je zbor lepo uveljavil. Poleg tega je zbor sodeloval pri vseh prireditvah, govoroval je tudi v drugih obmejnih krajih.

Priredil je pevski zbor tudi poklonitveno svečanost na radgonskem pokopališču ter položil venec na grob junakov, ki so padli za našo svobodo 1. 1918. Spominski govor je imel društveni predsednik.

Zbor je uspešno nastopil v zadnjem času na sokolski prireditvi sokola Maribor Pobrežje, kjer je spremjal s petjem telovadne točke, ki so navdušile številno občinstvo. Ta način predvajanja telovadbe je bil nov. Na napev »Buči morje« »Što čutis Srbine tužni«, »Iz bratskog« itd. so telovadci izvajali na petje »Jadrana« posamezne točke.

Zbor pripravlja za 8 oktober spominski koncert za Blagopok. kralja Aleksandra I. Ujedinitelja, kateri se bo vršil v frančiškanski cerkvi. Poleg zabora bo sodelovala tudi vijolinistka gčna. J. Kalčeva, absolventka tržaškega konservatorija. Poleg tega bo nastopil prvič v Mariboru kot solist — baritonist g. K. Kamušič, kateri je imel že lansko leto nastopiti v mariborski operi. Ta koncert obeta, da bo na veliki umetniški višini. Pele se bodo stare skladbe, najboljši svetovni komponistov. Mariborsko javnost opozarjam na ta zanimiv in pietni koncert.

Prihodnjo sezono bo društvo uporabilo predvsem za spolnolitev svojega internega dela. Z najetjem društvenih prostorov je društvo ustanovilo tudi knjižnico. — Šahovski odsek je tudi začel delovati. — Poleg tega se pridno udejstvuje v društu tudi članice, imele so meseca maja samostojno prireditve, ki je jako lepo uspeha. Za prihodnje mesece pričakujemo se večjega razmaja delovanja ženskega odseka. Na čelu odseka stoji naše priznane emigrantske delavke ga. Godinova, ga. Klešnikova, Polnova, in Delakova, ter druge mlajše članice na čelu gčne. Nardinove in Turkove.

Socijalno delovanje pridno oskrbuje socialni odsek, kateri je razdelil mnogo podpor v blagu in denarju. Društveni član in predsednik pevskega zabora skrbi, da se vsaj pevci zaposljijo.

V zadnjem času si je društvo nabavilo mnogo inventarija predvsem se je moral kupiti pisalni stroj. Uredila se je tudi stalna društvena pisarna, ki posluje 6 ur tečensko tako, da ima lahko vsak član in emigrant priliko dobiti pojasnila in druge zahteve od društva.

PERO TREPOV, SPLIT:

NA UNUTARNJEM FRONTU

(REVOLUCIONARNO DJELOVANJE MORNARA JUGOSLAVENA I ČEHA U AUSTRO-UGARSKOJ RATNOJ MORNARICI U ŠIBENIKU 1917-18 GODINE).

... Prvi dani mjeseca augusta 1914 god. u Njemačkoj... Ratna mašina je u pokretu... Mobilizacija... prvi dan... treći dan... šesti dan... (zadnji) mobilizacije... Skoro nečujno, sve se odvija točno po predvidjenom planu. Svako znaće svoje mjesto, dan i sat polaska u kasarnu, ni minut ranije — ni kasnije. Dan i noć nebrojeni vozovi, puni vojske, žure na zapad, prema Rajni... Njemačka ratna mašina funkcioniše savršeno...

... Diljem čitave Njemačke neopisivi izljevi ratnog oduševljenja... Niye bilo, možda, Nijemca koji ne bi bio potpuno uvjeren u pobjedu njemačkog oružja. Najprije će pokleknuti Francuzi... Kroz nekoliko dana, u jednom nelaeti, najdalje kroz par sedmica bit će Nijemci u Parizu... Zatim dolazi na red Rusija... Ruski valjak bit će skrhan... Rat ne će dugo patrjati... Njemačka je spremna i — nepobjediva!...

Medutim!... Engleska navješta rat!... Iznenadjenje... jer se time ipak nije ozbiljno računalo. Zatim, bijes — strahoviti bijes zavlada u njemačkim masama protiv Engleza... I čitavom Njemačkom odjekne jedan jedini krik: »Gott strafe England!« (da Bog kazni Englesku)... To je od sada bio medusobni pozdrav, njemačka lozinka! — Zatim... Marna!... Njemačke mase samo su naslućivale istinu i — nastade tajac... Rat će ipak dulje potrajeti... Ali njemačka volja za pobojem ostade nepokolebana!

ZANIMIVO PRAVNO PITANJE

MOZE LI TALIJANSKI DRŽAVLJAN TUZITI TALIJANSKOG DRŽAVLJANINA STALNO NASTANJENOG U JUGOSLAVIJI NA PRIZNANJE OCINSTVA I NA PLATEZ ALIMENTACIJE

Prije kratkog vrijemena objavio je »Južni list« tok prizivne rasprave povodom traženja nezakonitog djeteta talijanskog državljanina na priznanje ocinstva i platež alimentacije protiv naravnog oca takodje talijanskog državljanina nastanjenog u Jugoslaviji. Prvostepeni sud je odbio tužitelja sa tužbom primjenivši talijanski gradjanski zakon s obzirom na to, da se radi o statutnim pravima državljanina kraljevine Italije.

»Ovih dana je prizivni sud odpravio svoju pismenu presudu, kojom je potvrdio prvoštepenu presudu«.

Prizivni sud u svom zanimljivom obrazloženju medju ostalim navodi slijedeće:

»Prema čl. 1. konvencije između Kraljevine S. H. S. i Italije u pravnoj i sudskoj zaštiti odnosnih državljana od 6. IV. 1922. državljan svake od ugovorenih strana uživat će na teritoriju svoje strane isto postupanje kao i domorodci u pogledu pravne i sudske, osobne i imovne zaštite. Oni će u tom pogledu imati slobodan pristup u sudske i moći će da se pred sudovima prijavljuju pod istim uvjetima i formalnostima, kao i domorodci osobiti u pogledu sudske pomoći i cautio judicaturi soli. Radi toga prvostepeni sud nije trebao raspravljati o reciprocitetu, kad je on zajamčen državnim ugovrom.«

Priredeni sud je pravilno primjenio propise talijanskog gradjanskog prava s obzirom na t. zv. međunarodno privatno pravo, t. j. ustanove § 33-38 o. g. z.

Propis § 4. o. g. z., po kojem ovozemaca obvezuju zakon gradjanski u činima i poslovima, koje čine i izvan države, recipročna je ustanova § 34 o. g. z., po kojoj se

»osopna sposobnost inozemca preduzima-

ti pravne poslove prosudjuje po zakonima njegova prebivalista, dakle po domaćim zakonima inozemca.«

Uvazi li se, da su malodobnični tužitelj, njegova majka i tuženik državljan kraljevine Italije, tad se tužbeni zahtjev tužitelja na priznanje ocinstva kao i onaj na plaćanje uzdržavanja imaju prosudjivati po pravu talijanskom, a ne po propisima o. g. z. Jednako kao i odnosa tužitelja kao nezakonitog djeteta i njenoj obitelji.

Kako po propisima talijanskog gradjanskog zakona (čl. 189) nije dopušteno ispitivati ocinstvo, osim u slučaju otmice, ili silovanja, pak

»tužitelj ne bi mogao pred sudovima kraljevine Italije tražiti od tuženika, da se prizna ocem, to ne može taj zahtjev ostvariti ni pred ovozemnim sudovima«,

kad se ima prema propisu § 34. o. g. z. taj zahtjev prosudjivati polag zakona mjesta prebivališta ili rodjenja, pod kojima kašča podanik stoji bilo tužitelj bilo tuženik.

Tužitelj bi dakle, kao talijanski državljan bio ovlašten po propisima § 189. gradj. zak. kraljevine Italije na podignuće tužbe proti tuženiku kao talijanskom državljaninu

na priznanje ocinstva samo u slučajevima otmice ili silovanja, koji ne postoje.

Kad bi se zauzeo protivno stanovište, nametnuo bi ovozemni sud državljaninu kraljevine Italije učušnost, koju potonja izrijekom isključuje, pak je ona ne bi ni dopustila izvršiti upisom u matične knjige. Prema propisu čl. 1. t. 1. sporazuma između Kraljevine S. H. S. i Italije o izvršenju suda od 6. IV. 1922., moći će se rešenje jedne ugovorne strane u gradjanskim stvarima izvršiti na području druge stranke, ako je sudska vlast, koja je rešenje donijela o sporu mogla raspravljati »prema propisima«, koji važe u državi, u kojoj se rešenje podnosi na izvršenje.

»Pošto se po zakonima kraljevine Italije u nazočnom slučaju ne može raspravljati o ocinstvu matodobnog tužitelja, to ni osuda donesena o tom pitajući po inozemnom sudu ne može biti ovršiva u kraljevinu Italiju, pak bi utvrđenje ocinstva po ovozemnim sudovima bilo bi ikakvog faktičnog i pravnog učinka. Prvostepeni je dakle sud osnovano tužitelja s tim zahtjevom odbio.«

Što se tiče tužiteljeva zahtjeva na plaćanje uzdržavanja, mogao bi ga on ostvariti po propisu čl. 193 tal. gradj. zak. uz stanicu predpostavke. Kako je međutim tužitelj u postupku pred prvoštepenim sudom ob svoja zahtjeva osmiova na propisima o. g. z., dakle na domaćem pravu, to nije ni zahtjevao, da mu se uzdržavanje dosudi po spomenutoj ustanovi.

Kad bi se pitanje uzdržavanja moglo raspravljati po domaćim zakonima, ne bi tužitelj mogao svoj zahtjev ostvariti, jer mu manjka hitna predpostavka t. j. ocinstvo.

»Po zakonima pak kraljevine Italije ne može ovaj sud po pitanje raspravljati u prizivnom postupku«, jer je temelj, na kojem tužitelj osniva svoje pravo, t. j. pismo tuženika ddo Zagreb 23. I. 1935. upravljeno tužiteljevoj majci pređeno tek u prizivnom postupku, pak se na njega po propisu § 56 grpp. kao nedopuštenu novitu ne može uzeti nikakav obzir.

Kad bi pak ispitivanje tog pisma i bilo dopušteno, nema ta isprava ujeda iz toč. čl. 193 gradj. zak. kraljevine Italije, jer je rezultira izričita izjava roditelja (»esplicit dicħiarazione de genitorie«) o ocinstvu i materinstvu, pak

tužitelj ne bi bio ovlašten ni po propisu svoje države tražiti uzdržavanje. Prema tome je prvoštepeni sud i sa tim zahtjevom opravdano odbio tužitelja.

Iz svega navedenog slijedi, da je pobijana osuda prvoštepenog suda na zakonu osnovana, pak ju je valjalo potvrditi, a priziv tužitelja odbiti.

O ovom pravnom pitanju imat će vjerojatno dati svoje mišljenje i stol sedmice. Tužitelja je zastupac dr. R. Walter, a tuženoga dr. Niko Ilic.

IZ O. S. DRUŠTVA »I. T. G.« U BEOGRADU

Gđica Julija Ostrorič članica O. S. Udruženja »I. T. G.« u Beogradu polozila je državni ispit na Trg. Akademije u Zemunu. Spomenuta je unuka g. Mihe Karica uglednog Istranina iz Pule. — Čestitamo!

OMLADINSKA SEKCija UDRUŽENJA I. T. G. U BEOGRADU

priredjuje u subotu 17. IX., usmene novine sa predavanjem i sitnim vijestima. Sastanak će se održati u 8 sati uveče u i društvenim prostorijama (Jovana Ristića ulica 29). Pozivaju se svi članovi da ovom sastanku prisustvuju u što većem broju.

Odbor.

IZ UPRAVE

Andrejaši Slavko — Sl. Konjice. — Vaša pretplata podmirrena je do 1. XII. 1938.

Podgornik France — Leskovec pri Krškem. — Pretplata plaćena do 1. VII. 1937.

IZ DRUŠTVA »NANOS« V MARIBORU

Ob prilici Mariborskega tedna je društvo »Nanos« s sodelovanjem drugih emigrantskih društav priredilo zanimivo in dobro obiskano emigrantsko razstavo. Na tej razstavi so bile razstavljene naše narodne nošnje, društveni prapor, knjige, revije, brošure, slike in razglednice ter sploh vse, kar izpirčuje kulturno in narodno delovanje in življenje našega naroda v Primorju.

Občinstvo kakor tudi oblasti, ki so si ogledale razstavo, so se pohvalno izražale o njej. Včasih so se dogajala v poindincih prav lepe reminiscence iz društvenega delovanja v svojem okraju iz ožje domovine. Ta ali oni se je na tej ali oni razstavljeni sliki s solzami v očeh spomnili tistih svetih in nepozabnih herojskih mladostnih dñi, ko se je sanjav in poln idealov popolnoma predal nesobičnemu in požrtvovalnemu delu za narod. Danes je morda nastal v njem preobrat v zagrenjenosti trdega boja za obstanek, toda vsi vemo, da služiti narodu in domovini je sveta dolžnost vsakega, ki je zapustil svoj družinski krog in domače ognjišče. Opazili smo, da je težko spraviti skupaj razpoložljiv material za obsežnejšo razstavo in to radi brezbržnosti posameznih društvenih funkcionarjev pri naših organizacijah in deloma vsled nezaupljivosti tistih, ki predmete odstopajo. Društvo je imelo veliko stroškov in truda, da je dobro organiziralo razstavo našega živilja od prvih povojnih let do zadnjega časa. Vsem tistim, ki so nam šli kakorkoli na rako, bodo izrečena s tega mesta iskrena zahvala, da so pripomogli do tako lepega uspeha v korist nas vseh in celotne emigracije.

L. B.

VESTI IZ DUHOVNIŠKIH VRST

Gorica, septembra 1938 — (Agis) Na župnijo Dolnjo vas pri Boljuncu je bil nameščen tamoznički upravitelj Alojzij Rožman. Novomašnik Josip Pavlišić je nastavljen kot župni upravitelj v Gologorici, odkoder bo upravljal tudi župnijo Karbune. Buzeški kapelan Alojzij Kocijančić je premeščen za župnega upravitelja v Koštabono. Na duhovnijo Suhorje pri Košani pride iz Čepica R. Barbiš.

Stanko Žerjav, doma iz Brijan nad Rihemberkom, ki je končal bogoslovne študije v Ljubljani in nato kapanoval v Škocjanu na Dolenjskem, se je na lastno prošnjo pred dnevi vrnil na Gorisko kot župni upravitelj v Kalu pri Kanalu.

Nekdanji gvardian kostanjeviškega samostana pater Jožef Gašperšič, ki je bil premeščen v Trident na Južnem Tirolskem, bo naslednik italijanskega patria in gvardiana v samostanu na Sv. Gori, ki je vodil samostan vseh devet let, odkar so bili odšli slovenski patri.

Naslednik nepozabnega dekanata msgr. Mihaela Arka v Idriji je postal Lojze Filippič, župnik in dekan v Grgarju, ki pa še ni umeščen.

Ljudi lako zaboravljuju

na sitne dugove. Ne sjetje se, da često zavisi sudska nečujnost, neko lista bač od tih malih potraživanja. — Nekoliko stotina dužnika koji se sjetje i plate svoj dug od desetak, dvadesetak dinara, mogu spasiti ili podići list koji ovisi od svojih pretplatnika.

Vozim se tramvajem u obližnje mesto. Pored mene sjedi dvoje njih — muž i žena. Razgovaramo tih poljskim jezikom. Pruski su to Poljaci. Žena plače sve ga stže za ruke kao da se boji da će joj ga sad na neko oteti. Iz njihovog razgovora razabirem, da je on pozvan u vojsku. Tješi ženu kako može, a iz svake njegove riječi izbjiga mržnja protiv onih za koje će morati da se bori. Uvjera je da ne će da se za njih bori, nači će načina za to...